

ОБЩЕСТВЕНИТЕ ГЛОБАЛНИ РИСКОВЕ И БЪДЕЩЕТО НА СВЕТОВНАТА ИКОНОМИКА В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ

SOCIETAL GLOBAL RISKS AND FUTURE OF WORLD ECONOMY IN PANDEMIC

гл. ас. д-р. Ирена Николова
Нов български университет,
inikolova@nbu.bg

Chief Assist. Prof. Irena Nikolova, PhD
New Bulgarian University, Sofia, Bulgaria
inikolova@nbu.bg

Abstract

The coronavirus pandemic has challenged the societies and economies and has increased the transformation processes in the world economy such as protectionism, regionalization, and digitalization. However, health, healthcare and societal global risks are crucial for the future existing of the economy and at the same time they are quite sensitive issues for the societies.

The present paper reviews the dilemma between health/healthcare and economy/world economy and discusses the impact of the societal global risks on the world economy.

Keywords: societal global risks, world economy, pandemic

JEL F01, F02, I15

Въведение/ Introduction

Състоянието на международната икономика през последните десетилетия се променя по отношение на водещите процеси. От началото на 90-години на 20 век ясно се формираха процесите на глобализация, още повече, че развитието на информационните и комуникационни технологии значително допринесоха за това. Въпреки това, със засилването на миграционните процеси от 2014-2015 г. протекционизмът и развитието на регионалните взаимоотношения се засилиха.

В доклада се разглежда и анализира влиянието на обществените глобални рискове върху развитието на световната икономика.

1. Обществените глобални рискове и настоящата пандемия от коронавирус

Настоящата пандемия от коронавирус (novel coronavirus – 2019-nCoV), която засегна почти всички държави в света, се очертава като едно от значимите предизвикателства за бъдещото състояние и развитие на обществата и икономиките. Въпреки това, тя не е единствената пандемия и епидемия за 21 век, причинена от вируси.

Например, през 2003 г. има епидемия от SARS коронавирус (SARS-CoV), основно разпространен в Азия. Първата пандемия за това хилядолетие е причинена от H1N1 („свински грип“) през 2009 г. и засяга всички континенти. През следващите години се проявяват други епидемии в различни части на света като MERS коронавирус (MERS-

CoV) през 2012-2013 г. в страните от Близкия Изток, Ebola през 2014 г. и отново днес през 2020 г. в страните от Западна Африка, Zika през 2015 г. в Южна Америка. Не на последно място трябва да се отбележи периодичното появяване още от 1997 г. досега на H5N1 („птичи грип“) в различни части на света (World Health Organisation, 2018), (World Health Organisation, 2020).

Но въпреки наличието на тези вирусни епидемии и пандемии през последните години, не се създадоха предпоставки за подобно блокиране на световната икономика, каквото се наблюдава в момента. Вероятно коронавирусната пандемия ще е първата от столетие насам, която ще допринесе за промяна на икономическите модели и поведение като цяло в света, както и в отделни региони и държави. Освен това, представените данни от Световната здравна организация само потвърждават наблюденията, че икономическият растеж и развитие досега са съпътствани от неизчезващи епидемии и пандемии и са съжителствали успоредно.

Така или иначе, бързото и масово разпространение на инфекциозни заболявания се разглежда като обществен глобален риск (World Economic Forum, 2020). Наред с това други възможни обществени рискове са свързани с кризите, породени от липсата на храна и вода, лошо управление на урбанизацията, мащабна миграция и значителна социална нестабилност. Всички обществени рискове оказват натиск върху здравните системи на отделните държави и възпрепятстват нормалното функциониране на световната икономика.

Що се отнася до отражението на тази пандемия върху икономиката, то въпреки опитите за сравнение с предходни кризи през 20 и 21 век, тя е съвършено различна. Както посочва Г. Минасян: „Коронавирусната криза в икономиката не е сравнима нито с тази от 30-те години на миналия век, нито от 90-те години на миналия век у нас, нито от 2007-2008 г. Тя не е предизвикана от икономически причини. Последствията ѝ ще бъдат и икономически, но възстановяването на икономиката ще е по-различно“ (Минасян, 2020).

Така на преден план в момента е разрешаването на една дилема, оставена дълги години встрани. А именно поддържането на добра и достъпна за повечето система на здравеопазване, която да се грижи за здравето на хората или постигането на икономически растеж с участието на една част от населението, която е в добро здраве и не се нуждае от здравни услуги и обслужване.

От една страна, системата на здравеопазване е резултат от възприетия модел в икономиката (Маринов, 2020), (Pant, 2020). Най-често, здравните системи се оценяват като инвестиции с ниска или никаква възвращаемост, т.е. не са доходоносни като сектора на информационните и комуникационни технологии например. Така финансирането на сектора в повечето държави се оставя на тежестта на държавния бюджет, разбира се, ако това не се отнася до частните лечебни заведения, част от които също ползват средства от бюджета. Свързаните със здравеопазването сектори като фармацията, химическата индустрия, производството на консумативи, оборудване и други специализирани продукти също са зависими изцяло от финансирането, а не от здравето на хората.

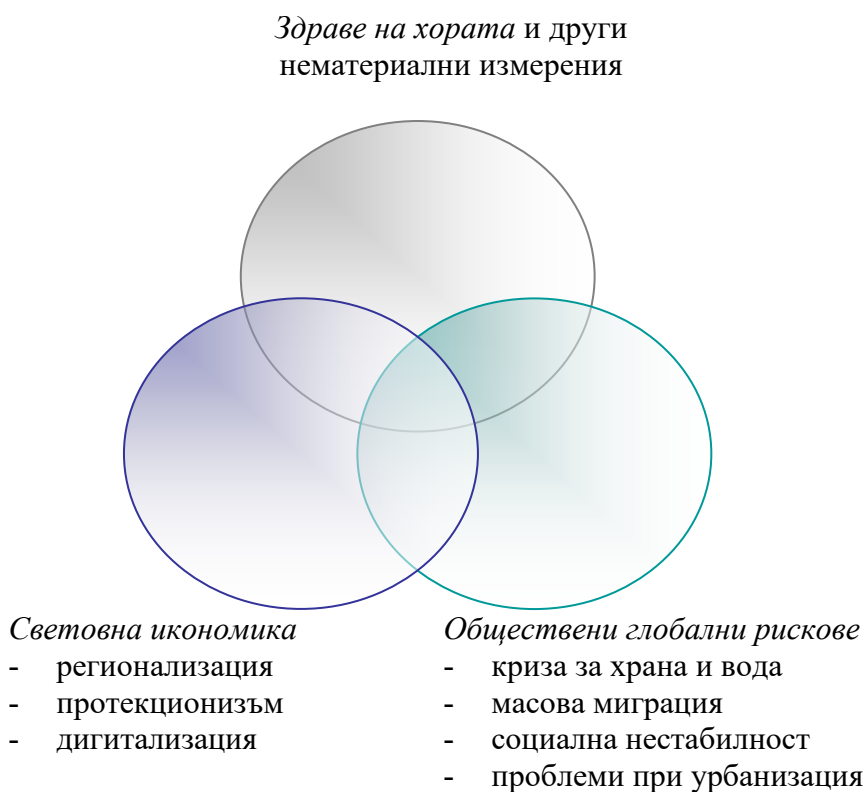
От друга страна, това е икономиката на отделната държава и световната икономика като цяло. Предприятията функционират на базата на производство и търговия като се стремят да допринесат за повишаването на приходите от продажби на стоки или услуги. За отделните държави е важно да поддържат балансиран или с излишък

бюджет, като в същото време формират ръст на своята икономика, изразен чрез БВП. Така заедно предприятията и държавите показаха през последния век, че работейки по този начин те се развиват и допринасят за увеличаване на растежа на световната икономика. Необходимо е да се добави, че процесите на глобализация от началото на 90-те години на 20 век доведоха до ускоряване на промените в отделните икономически сектори.

Ако предходните епидемии и пандемия не успяха да обърнат достатъчно внимание на тази дилема „добро здраве и здравеопазване – развита икономика“, то настоящата коронавирусна пандемия го направи.

2. Световната икономика в условията на пандемия и отвъд нея

Предизвикателствата пред световната икономика ясно се очертаха с настоящата пандемия, но повечето от тях не се развиха в последния момент, а напротив. Част от тях са отлагани във времето мерки, които не са популярни или биха довели до значителни последици за редица сектори. На фиг. 1 са представени обобщено съществуващите и очертаващите се въпроси за разрешаване.

Фигура 1. Предизвикателства пред световната икономика в условията на пандемия

Източник: автора

На първо място това и измерването и включване в материално изражение на редица нематериални измерения като здравето на хората, благосъстоянието, удовлетвореността, знанията, съпричастността и др. Те са невеществени, но изключително важни за съществуването на хората, и най-вече допринасят за проявлението на тяхната човешка същност, която в материалния свят е неизмерима.

Разбира се, от години се търсят начини за паричното остойностяване на тези измерения и финансово те се отразяват в нематериалните активи, но определянето на стойността е винаги спорна. Факт е, че здравият човек е по-продуктивен от болния, но това което е измеримо е преди всичко системата на здравеопазване. Както бе посочено, доста често здравни системи са подценявани и недобре финансирани поради липсата на средства и извеждането на тези нематериални категории в приоритет за държавите.

Дори и след преминаването на настоящата пандемия, в случай че отново се подценят тези нематериални и трудни за остойностяване измерения, се очаква отново разпространение на инфекциозни или други заболявания с подобен мащаб.

На второ място, обществените глобални рискове освен масовото разпространение на инфекциозни заболявания, включват и кризите, породени от храна и вода, проблемите при урбанизацията, т.е. при струпването на много хора на едно място, наличието на социална нестабилност и масова миграция. Те са взаимосвързани и до този момент също са налице, но глобализацията допринесе за разпределението на производството и неговото концентриране в определени части на света, напр. Азия (Китай, Виетнам, Индия и др.). Така се създаде специализация и изнасяне на дейности от едни държави в други, подчинени единствено на увеличаване на приходите, но без съобразяване с местното население и снабдяването с т.нар. стоки от първа необходимост.

Настоящата пандемия е тест за функционирането на световната икономика при увеличаващи се рязко обществени рискове. Оказа се, че първата реакция е затваряне на държавите и грижата за собственото население, което бе направено без изключение в света. Едва след това се премина към съпричастността и споделянето основно на медикаменти, консумативи и оборудване.

Тази пандемия реално прекрати либерализацията на търговията и се отрази върху съществуващия модел на световната икономика, който разчиташе на глобализацията и регулярното снабдяване със стоки и услуги във всички части на света. Оказа се, че едно инфекциозно заболяване може да прекрати рязко дейността на икономиката за часове, и то при положение, че от около двадесет години има индикации за несправяне с здравните системи и разпространението на заболяванията.

При настъпването на подобна по мащабите криза за храна и вода за държавите, които не произвеждат стоки от първа необходимост и нямат достатъчно вода се очертава още по-значимо предизвикателство, предвид на съществуващия до момента модел на специализация на производството. Още повече могат да се задълбочат въпросите за храната и водата, в случай че границите между отделните държави се затворят отново.

Що се отнася до останалите обществени глобални рискове като миграция, социални нестабилност и въпросите, свързани с урбанизацията, то това са теми особено съществени за решаване, но след приключване на пандемията или поне след разрешаването на жизненоважните за хората въпроси.

На трето място, световната икономика ще трябва да промени начина си функциониране от възприетия до момента на подход на пълна либерализация и глобализация на процесите, както и специализацията на производството. Въвеждането на протекционистични мерки не е нова политика за държавите по света. Напротив, за 2018 г. и 2019 г. са въведени нови 1000 мерки или с около 40% повече спрямо предходни години, като 23% от тях се падат на САЩ и Китай (Coface, 2020). Освен

това, очакванията за 2020 г. са за свиване на световната икономика с 3%, поне към 15 април 2020 г., като данните подлежат на корекция, тъй като пандемията може да продължи или да се наблюдава втора или трета нейна вълна до края на годината (International Monetary Fund, 2020).

Освен за протекционизма, през последните години може да се говори и за регионализация, която е форма на сътрудничество отново като контрапункт на глобализацията (Хаджиев, 2014). Особено активно процесите на регионализация и протекционизъм се развива след блокирането на дейността на Световната търговска организация. А сега отново пандемията ги извежда на преден план като възможност за разрешаване на недостига с медикаменти и медицински консумативи.

Дигитализацията на световната икономика е процес, който с напредването на информационните и комуникационни технологии също се развива. При наличието на физическо дистанциране на хората, дигитализираните производства и дейностите няма да усетят настъпването на спада и очакващата се рецесия в икономиката. Напротив, очаква се те да се развият с още по-бързи темпове, като това се отнася и до секторите, които могат бързо да се реформират към дигитализация.

Връзката между тези три елемента – здраве, обществени глобални рискови и световна икономика, трябва да се търси в общите допирни точки и възможности за преодоляване на последиците от коронавирус пандемията.

Възможностите за световната икономика в условията на настоящата пандемия, но и при евентуално избухване на други заболявания с подобен мащаб са:

- Предвид извънредните обстоятелства и очакванията за продължаване на инфекциозните заболявания, е добре отделните държави да са подготвени със собствено производство на т.нар. стоки от първа необходимост или снабдяването с тях (храни, вода, медикаменти и медицински консумативи). Едва след това реагиране по отношение на регионализацията и сътрудничеството с близки държави;
- Преодоляването на пандемията освен при отделните държави трябва да се преосмисли и като общ подход за стратегическо решение на регионално или глобално ниво, поне до откриването на ефективни медикаменти или методи на лечение, различни от социалното дистанциране. Ако не се проведат координирани действия и при наличието на отделни огнища на заболяването може да се достигне до следващи вълни на разпространение, независимо от едноличните мерки;
- Преразглеждането на действащите сектори и на тези, които се очаква да се реструктурират или изчезнат е ключово за подготовката на икономиката за периода след пандемията или в рамките на пандемията, ако тя продължи до откриването на медикаменти. Това се очертава да е рецесия, при която дигитализираните дейности и производства ще са по-малко засегнати за разлика от тези, при които имат пряк човешки контакт (Институт за икономически изследвания на БАН, 2020), (Научноизследователска лаборатория към ВУЗФ, 2020). Това предполага освен ръст в безработицата и промяна в квалификацията на работната сила, особено ако дадени сектори вече няма да са актуални след края на пандемията.
- Предвид факта, че епидемиите продължават години наред, здравните системи също подлежат на реструктуриране и преосмисляне. Още повече, че има

няколко фактора допълнително усложняващи преодоляването на подобни кризисни ситуации: липсата на достатъчно подготвени здравни специалисти, за което е необходимо и време; резистентност на вирусите и микроорганизмите към медикаментите, което усложнява процеса на изследване и след това масово производство; иновативните медикаменти са доста по-скъпи и не са масово достъпни за широки маси от населението и др.

- Останалите обществени глобални рискове също не бива да се подценяват, още повече че са свързани. Това се отнася в краткосрочен план основно за възможните кризи за храна и вода, които са продиктувани от неравномерно разпределение на ресурсите в света и най-вече на запасите от питейна вода.

Заклучение / Conclusion

Човечеството продължава да е уязвимо от вируси и инфекциозни заболявания като част от обществените глобални рискове, както показват и данните от последните двадесет години. Но до този момент не си давахме ясно представа за възможните последици от бързото разрастване и евентуалните мащаби, независимо от частичните предупреждения от страна на локалните епидемии и първата за века пандемия.

Настоящата коронавирус пандемия със сигурност ще промени начина на функциониране на световната икономика и най-вероятно тя няма да се върне на познатите ни нива. Дори и след откриването на ваксина или медикаменти, които да третират вируса, предпазливостта в преките човешки отношения ще продължи, поради вероятността от нова епидемия. Така икономическите сектори, които могат бързо да се дигитализират ще понесат по-малко загуби и се очаква да се приспособят по-бързо.

Но поставената дилема в началото на този доклад за връзката между 1. здравето и действащото здравеопазване и 2. работещата икономика остава и трябва да продължи решаването на въпросите със здравните системи. Само при добре обезпечени лечебни заведения и здраво население може да се очаква икономически растеж и развитие. Защото иновациите и нововъведенията все още се измислят от хората, а без здрави хора няма как да ги има и иновациите и бъдещото развитие на икономиката.

Източници /References

1. Институт за икономически изследвания на Българска академия на науките (2020). Макроикономически последици от борбата с COVID-19: експресни оценки, изводи и прогнози към 12 април 2020 г., актуализация към 14 април 2020 г., [Online] Available from https://www.iki.bas.bg/files/covid_effects.pdf [accessed 20/04/2020]
Institut za ikonomicheski izsledvania na Balgarska akademia na naukite (2020). Makroikonomicheski posledici ot borbata s COVID-19: ekspresni ocenki, izvodi I prognozi kam 12 april 2020, aktualizatsia kam 14 april 2020, [Online] Available from https://www.iki.bas.bg/files/covid_effects.pdf [accessed 20/04/2020]
2. Маринов, Г.К. (2020). Коронавирусни размишления, [Online] Available from <https://bivol.bg/coronavirus-thoughts.html> [accessed 20/04/2020]
Marinov, G.K. (2020). Koronavirusni razmishlenia, [Online] Available from: <https://bivol.bg/coronavirus-thoughts.html> [accessed 20/04/2020]

3. Минасян, Г. (2020). Коронавирусни структурни аномалии, Икономически живот, [Online] Available from: <https://ikj.bg/glasove-mneniya/koronavirus-ikonomika-merki-inflacia/> [accessed 20/04/2020]

Minassian, G. (2020) Koronavirusni strukturni anomalii, Ikonomicheski jivot, [Online] Available from <https://ikj.bg/glasove-mneniya/koronavirus-ikonomika-merki-inflacia/> [accessed 20/04/2020]
4. Научноизследователска лаборатория към ВУЗФ (2020). Кризисен оперативен план за преодоляване на икономическите и социални последици от разпространението на епидемията от COVID-19 в България, [Online] Available from: <https://vuzflab.eu/wp-content/uploads/2020/04/Antikrisen-plan-merki-VUZF-Lab-vs-COVID-19-crisis-FINAL-2.pdf> [accessed 20/04/2020].

Nauchnoizsledovatel'ska laboratoria kam VUZF (2020). Krizisen operativen plan za preodoliavane na ikonomicheskite i sotsialni posledici ot razprostraneniето na epidemiata ot COVID-19 v Bulgaria, [Online] Available from: <https://vuzflab.eu/wp-content/uploads/2020/04/Antikrisen-plan-merki-VUZF-Lab-vs-COVID-19-crisis-FINAL-2.pdf> [accessed 20/04/2020].
5. Хаджиев, В. (2014). Специализация на износа в съвременните условия на международна търговия, Издателство „Наука и икономика“, Икономически университет – Варна, ISBN 978-954-21-0775-0, с. 29-48.

Hadjiev, V. (2014). Spetsializatsia na iznosa v savremennite uslovia na mejdunarodna targovia, Izdatelstvo “Nauka I ikonomika”, Ikonomicheski univesritet Varna, ISBN 978-954-21-0775-0, pp. 29-48.
6. Coface (2020). Country and Sector Risks Barometer 2020, [Online] Available from: <https://www.coface.com/News-Publications/Publications> [accessed 20/04/2020].
7. International Monetary Fund (2020). Fiscal Monitor, April 2020: Chapter 1: Policies to Support People During the COVID-19 Pandemic, ISSN: 2219-276X.
8. Pant, D. Reflections on COVID-19 Pandemics and Sustainable Economy, [Online] Available from: <https://www.researchgate.net/publication/340550111> [accessed 20/04/2020]
9. World Economic Forum (2020). The Global Risks Report 2020, [Online] Available from: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risk_Report_2020.pdf [accessed 20/04/2020]
10. World Health Organisation (2018). Managing epidemics: Key facts about major deadly diseases, Geneva, ISBN 978-92-4-156553-0.
11. World Health Organisation (2020). Pandemic, epidemic diseases, [Online] Available from: <https://www.who.int/emergencies/diseases/en/> [accessed 20/04/2020]